

Амелия Милчева*

АКТИВИРАНЕ НА ПОВЕСТВОВАТЕЛНАТА ПАМЕТ ВЪВ ФРЕНСКИЯ РОМАН ОТ XIII ВЕК „ЛАНСЕЛОТ В ПРОЗА“

Amelia Milcheva

ACTIVATION OF THE NARRATIVE MEMORY IN THE 13TH-CENTURY FRENCH ROMANCE *PROSE LANCELOT*

The article analyses the retrospective intratextual repetitions in the thirteenth-century French romance *Prose Lancelot*, which activate the narrative memory of the Arthurian prose text in a specific way. The discussed examples of retrospective and intratextual repetitions have various additional functions, as a result of which the Arthurian prose text is characterized by a peculiar poetics. Some intratextual repetitions, which at the same time turn out to be intertextual, are also briefly examined. Apart from their primary function related to the narrative memory of the romance's text, these repetitions have other functions within the entire *Lancelot-Grail* cycle.

Keywords: *narrative memory; intratextual repetitions; intertextual repetitions; Prose Lancelot; Lancelot-Grail Cycle*

Статията анализира ретроспективните интратекстуални повторения във френския роман „Ланселот в проза“ от XIII век, които активират по специфичен начин повествователната памет на артуровския текст в проза. Споменатите примери на ретроспективни вътрешнотекстуални повторения имат допълнителни различни функции, в резултат на които артуровският текст в проза се характеризира със своеобразна поетика. Накратко са разгледани и някои вътрешнотекстуални повторения, оказващи се същевременно интертекстуални. Освен основната им функция, свързана с повествователната памет на текста на романа, тези повторения имат и други функции в рамките на целия цикъл „Ланселот-Граал“.

Ключови думи: *повествователна памет, вътрешнотекстуални повторения, интертекстуални повторения, „Ланселот в проза“, цикъл „Ланселот-Граал“*

Появата на френската артуровска проза в началото на XIII век се свързва със създаването на редица романи в проза, които в последвалия процес на циклизация се характеризират със специфична поетика и естетика, оформили се при прехода от стиха към прозата.

Френските артуровски романи в проза от XIII век се отличават с редица повествователни особености, които са изследвани от гледна точка на съвременната наратология, семантика или семиотика.

Прозаическото повествование във френската артуровска проза от XIII век е многократно и особено оригинално охарактеризирано от различни ерудирани медиевисти чрез средствата на литературната теория или напълно метафорично. Така например структурата на френската ар-

---

* **Амелия Милчева** – доц. д-р, катедра „Романистика“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
a.milcheva@ts.uni-vt.bg; <https://orcid.org/0009-0000-4380-5464>

туровска проза се сравнява с разклоненията на постоянно разрастващо се огромно дърво¹. Друга метафорична характеристика на повествованието в проза, използвана първоначално от Йожен Винавер (Vinaver 1970: 129–149) и Даниел Поарион (Poirion 1994: 183–201), се отнася до артуровския текст в проза от XIII век и неговата „памет“.

От една страна, във френските артуровски романи в проза от XIII век се наблюдават множество интертекстуални референции. Това са директно заимствани от други произведения мотиви, герои и сюжети, както и вариации на разпознаваеми, но трансформирани фрагменти от различни произведения и словесни традиции. Именно затова Йожен Винавер сравнява преплитането на множество заимствани и нови фрагменти с изображенията в средновековните фрески.

От друга страна, повествователната техника на преплитане се оказва в центъра на сложен механизъм, който се задейства и чрез други повествователни прийоми, за да се активира „паметта на текста“, т.е. повествователната памет на артуровския прозаичен текст. Всъщност става дума за преплетени и постоянно отклоняващи се от основното повествование нови сюжетни линии, но и за припомняния на предишни епизоди, мотиви или герои. Чрез техниката на преплитане се усложнява не само на повествователно, но и на семантично ниво структурата на френската артуровска проза от XIII век. Йожен Винавер я сравнява с лабиринт, в който се прилага своеобразната естетика на „паметта на текста“. Повествователната памет се разкрива чрез интратекстуалните, но и посредством интертекстуалните връзки във френските артуровски романи в проза. Различни епизоди, които се свързват по логиката на вътрешнотекстуалните взаимодействия, притежават огледална структура (Leurip 1979: 90; Poirion 1981: 114) или илюстрират друга особеност на повествованието, а именно неговата автореферентност (Valette 1998: 241). Особено интересни са повторенията, които вмъкват своеобразни цитати от самото произведение.

В настоящата статия се анализират вътрешнотекстуалните повторения, които паралелно с техниката на преплитане успяват да активират „паметта“ на артуровския текст в проза във френския роман от XIII век „Ланселот в проза“. Различната гледна точка спрямо съществуващи вече изследвания на повествованието в този артуровски роман в проза се фокусира главно върху функциите на вътрешнотекстуалните повторения и резултатите от активирането на повествователната памет на текста. Част от интратекстуалните повторения са разгледани съвсем кратко в настоящата статия. Това са неколккратно споменати в текста на „Ланселот в проза“ предсказания и пророчества, които способстват също за своеобразното активиране на повествователната памет. Те обаче са същевременно интертекстуални, имат и други функции, водещи до специфични последиствия на смислово, повествователно и композиционно ниво.

Романът „Ланселот в проза“ е основната и най-обемиста част от цикъла романи в проза „Ланселот-Граал“, познат още като „Вулгата“ поради огромното си разпространение и известност. Написан между 1215–1225 г., този роман е последван от няколко други романа в проза, които оформят целия цикъл².

Повторенията в „Ланселот в проза“ са многобройни, те са свързани с традицията на артуровския роман в стихове, тъй като въвеждат познати вече топоси³ и същевременно обновяват

¹ Вж. по повод това метафорично сравнение анализите на Александър Лъопен (Leurip 1979: 103) и Еманюел Бомгартнер (Baumgartner 1994: 495).

² Първоначално се появяват два други романа – „Гърсенето на Светия Граал“ (1225 г.) и „Смъртта на крал Артур“ (1230 г.). Впоследствие са добавени „Историята на Светия Граал“ (след 1220–1225 г.), „Историята на Мерлин“, съставена от „Мерлин в проза“ на Робер дьо Борон и продължението на този роман, известно като продължение „Вулгата“, написани около 1230–1235 г., както и романното продължение на „Мерлин в проза“ на Робер дьо Борон, наричано още продължение „Пост-Вулгата“ и създадено вероятно около 1235–1240.

³ Топосите или общите места са свързани с античната риторика. През следващите епохи в западно-европейската словесност са добавени нови топоси, които обичайно отразяват различни културни влияния и способстват за взаимодействието на различни идеологии и текстове. През Средновековието авторите имат предпочитания, когато използват общоизвестна мисъл или зададен предварително образ сред множество други. В крайна сметка топосите преобладават по-конкретно, когато в един текст се разкриват природни

тяхното значение, но се наблюдават и повторения в интертекстуален план, осъществени на различни нива – тематично, сюжетно или повествователно.

Като повествователна техника, която традиционно се използва в артуровския текст в проза, повторението обичайно се споменава от различни изследователи⁴ наред с други прийоми, но обикновено се поставя акцент върху интертекстуалното му значение. Обаче в рамките на романа „Ланселот в проза“ особен интерес представляват вътрешнотекстуалните повторения, които най-често са свързани с топиката, а понякога и с други текстове. Именно тези повторения активират повествователната памет на артуровския текст в проза.

Ретроспективни интратекстуални повторения

Множество епизоди, разкриващи рицарски подвизи, се преплитат в „Ланселот в проза“, но някои от тях отново са споменати или преразказани, като това се случва след много страници от текста. Ретроспективните повторения на познати вече епизоди не само активират „паметта на текста“. Другата им функция е свързана с добавяне на някакво значение или пък при повторението се подчертава вече известно значение, свързано с определен герой, което понякога се оказва традиционен топос. Ретроспективните повторения освен това правят разяснения, добавят нови герои и епизоди, като по този начин се създава и напрежение в повествованието, защото определен епизод има генерираща функция, предизвикваща серийност при следващите епизоди, които след много страници се позовават на вече известен факт от повествованието. Всъщност не само се активира повествователната памет с упоменаването на някакъв известен епизод, но същевременно се очакват и нови развръзки, които представляват стереотипни епизоди, напомнящи определен първоначален и повтарян многократно епизод.

След като анонимните автори на романа „Ланселот в проза“ разкриват събитията, свързани със злощастната съдба на Бан дьо Беноик и Елен, родителите на Ланселот, в текста на „Ланселот в проза“ са преплетени епизоди, описващи детството на отвлечения, за да бъде спасен Ланселот, който е отгледан и възпитан от Феята на водите, известна още като Дамата от езерото⁵. При навършването на своите 18 години Ланселот пламенно желае да бъде посветен в рицарство от крал Артур, за да се присъедини към най-доблестните, смели и благородни мъже. Напълно неизвестен при двора на крал Артур, младежът осъществява мечтата си. Преди церемонията по посвещаване в рицарство Ланселот обещава да помогне на тежко ранен и умиращ рицар. Веднага след ритуала той се завръща при ранения рицар и изважда от тялото му остатъци от копие, като по този начин извършва своя първи рицарски подвиг. Ланселот дава клетва на ранения рицар занапред да се противопоставя на всеки, който предпочете не него, а противника, нанесъл му смъртоносни рани. В текста се обявява, че ще последват подробности за злощастията на ранения и умиращ рицар. Освен че генерира нови епизоди, които ретроспективно ще активират повествователната памет на текста, този епизод създава и напрежение чрез очакването на разяснения и допълнения по-нататък в текста (*Lancelot en prose* 1980b: 261–262).

След множество преплетени епизоди, разказващи за подвизите на Ланселот, ретроспективно е повторен епизодът с умиращия рицар. Ланселот е предизвикан от достоен рицар, който се оказва вражески настроен към Артуровите рицари най-вече заради тяхната „безумна горделивост“ (*Lancelot en prose* 1980b: 379). Разбирайки, че именно Ланселот е дал клетва да защитава честта на ранения срещу всеки, който предпочита ранилия го, противникът му се изправя срещу него и се бие достойно до смъртта си (*Lancelot en prose* 1980b: 379–380). Ланселот страда, защото

явления, човешки чувства, различните възрасти, ако се правят естетически и морални съждения или пък се описва характерното за някои индивиди и групи поведение (Zumthor 1975: 106). Вж. също: (Zumthor 1972: 82–84).

⁴ Вж. например анализа на Е. Бомгартнер, посветен на повторенията в артуровските романи в проза (Baumgartner 1987: 180–182).

⁵ Посочените пасажи и преведени от старофренски цитати от романа „Ланселот в проза“ са според изданието на текста, съставено от Александър Миша (*Lancelot, Roman en prose du XIII siècle* 1978–1983). За улеснение се уточняват отделните токове, датиращи от различни години и страниците по това издание.

оценява достойнствата на съперника си, но същевременно смята за свой дълг да изпълни даденото обещание. При ретроспекцията към първия подвиг на Ланселот всъщност се затвърждават качествата на младия рицар, който в тази начална част на романа все още не е известен с името си и е назоваван по различни начини. Лоялността на Ланселот постепенно е разкрита като негово постоянно качество, но същевременно подобна рицарска вярност на дадена клетва представлява едно от традиционните качества на рицарите. Така при поредицата повторения достойнствата на Ланселот се свързват и с познатия от артуровските романи топос за задължителната вярност и лоялност на рицарите към крал Артур, към рицарите от Кръглата маса и към всички страдащи или понесли някаква несправедливост рицари и дами.

Нови преплетени епизоди разказват за подвизите на Ланселот и след като става известно, че той е славният рицар, извършил чудеса в замъка „Мъчителна защита“ (Douloureuse Garde), героят отново е принуден да се противопостави на друг рицар, за да изпълни за пореден път клетвата, дадена след посвещаването му в рицарство. Младежът вече се е прославил и е известен като най-добрия рицар на света. Ланселот отново страда, разбрал, че по пътя си е подслонен от доблестен рицар, но вместо уважение и благодарност към него трябва да прояви лоялност и вярност на някога ранения умиращ в двора на крал Артур рицар. За да изпълни даденото обещание, Ланселот се бие с гостоприемния си стопанин, но многократно пита противника си дали няма да предпочете ранения пред този, който го е поразил. При това ретроспективно повторение на епизода с ранения рицар най-после идват разясненията, които уточняват, че той е пострадал от чичото на противника на Ланселот. Обаче от своя страна той също желае да защити достойнството на загиналия си чичо и не се отказва от битката с Ланселот. Не само лоялността, но и благородството на Ланселот са подчертани отново, защото той иска да пощади живота на приютилия го рицар, но само ако той се закълне, че предпочита ранения пред убития си чичо (*Lancelot en prose* 1980b: 430–434). В този епизод същността на Ланселот отново се свързва с топоса за задължителната рицарска лоялност, но към него е добавено и благородството като неизменна характеристика на Артуровите рицари.

Последното ретроспективно повторение, генерирано от епизода с ранения рицар, повтаря познатата ситуация и представлява нов епизод от серията изброени вече епизоди. За пореден път след множество други подвизи героят трябва да спази клетвата си и да се бие с друг родственик на убития рицар (*Lancelot en prose* 1980b: 453–454).

Тъй като романът „Ланселот в проза“ е съставен от множество страници, ретроспективните повторения, които активират повествователната памет на текста, всъщност имат и известна мнемотехнична функция, тъй като не само поддържат чрез напрежение вниманието на читателите, но същевременно им припомнят вече известни събития, които пораждаат серия от нови сходни епизоди.

Споменатата стереотипизация и серийност при повторенията на различни епизоди все още не е характерна за целия роман „Ланселот в проза“. Следващите примери са сходни на изброените вече ретроспективни повторения и доказват отново основната функция на вътрешнотекстуалното ретроспективно повторение в романа, а именно активирането на повествователната памет на текста. Същевременно при повторенията се наблюдава и усложняване на смисловата структура на „Ланселот в проза“.

Когато Ланселот е вече в зенита на славата си, анонимните автори на „Ланселот в проза“ вмъкват нов епизод, който поражда няколко повторения. В този епизод героят е натровен от водата на извор, от който изпълзват змии, и девойка успява почти да го излекува, но заслепена от красотата му, тя се влюбва в него. Страдащата и линееща от несполедена любов лечителка отказва да доизлекува Ланселот, но за да я спаси и за да оцелее, той ѝ споделя чувствата си към кралица Гениевра. Името на кралицата остава неизвестно, но засвидетелстваните към нея чувства карат лечителката, поболяла се от обич към Ланселот, да предложи саможертвено да му остане вярна и да запази девствеността си, за да е занапред достойна негова приятелка. От своя страна, Ланселот трябва да обещае, че ще бъде неин верен приятел, без да се отказва от чувствата си към кралицата (*Lancelot en prose* 1979: 133–158).

След множество нови подвизи на Ланселот, някои от които са срещу магически сили като омагьосващ танц и вълшебен шахмат, анонимните автори на романа активират повествователната памет на текста, като вмъкват нови епизоди, напомнящи за лечението на Ланселот от отровните води на извора и за обещанията, дадени съответно на лечителката, както и от самата девица (*Lancelot en prose* 1979: 2–158). Първоначално девицата лечителка е отпратена при Гениевра, за да разкаже за случилото се при отровния извор (*Lancelot en prose* 1979: 346–348). Гениевра се отнася с благодарност към девицата, но след време забелязва, че тя носи пояса, който някога е подарила на Ланселот. Кралицата е обзета от ревност и иска да разбере как девицата, спасила Ланселот от отровните води на извора, се е сдобила с този пояс. Отново е активирана повествователната памет на текста с повторение на цялата история, свързана с отровния извор, лечението на Ланселот, влюбеността на девицата и обещанията, които двамата герои си дават един на друг. Именно тогава тя е получила и пояса от Ланселот (*Lancelot en prose* 1979: 354; 367–371).

Активирането на повествователната памет на текста чрез тези ретроспективни повторения на епизода с отровния извор отразява не само тяхната мнемотехническа функция. Повторенията допринасят за въвеждането на два познати вече мотива, които постепенно са се превърнали в топоси и нататък в текста на романа отново се появяват. Единият е свързан с верността на Ланселот към Гениевра. Героят въпреки различни изкушения от страна на влюбени в него девойки не се отказва от лоялността и предаността си към кралицата. Вторият мотив е свързан с ревността на Гениевра, която многократно страда при отсъствието на Ланселот и често изпитва болезнена, но неоснователна ревност. Повторенията и акцентът върху качествата на най-добрия рицар Ланселот доказват още една страна от неговите достойнства. Освен това при тези повторения има сериозност при всяка следваща поява на девицата лечителка. Тя прави разяснения, които обогатяват образите на Ланселот и Гениевра, но всъщност смисълът на ретроспективните повторения не се променя.

Следващите вътрешнотекстуални повторения в „Ланселот в проза“, които отново активират повествователната памет на текста, са свързани с епизод, напомнящ първия рицарски подвиг на Ланселот, когато той помага на умиращ ранен рицар. Ситуацията е същевременно съвсем различна. След като Ланселот успява да се освободи от пленничеството си при Моргана, сестрата на крал Артур, героят среща по своя път прикован на носилка рицар. Оказва се, че само най-добрият Артуров рицар би могъл да помогне на ранения, като извади стрела от тялото му. Тъй като Ланселот търси други странстващи рицари, прикованият на носилка рицар му предлага да го последва, защото в неговия замък е приютен ранен рицар. По пътя прикованият на носилка рицар разказва как и от кого е ранен. Историята е доста забавна, защото става ясно, че след сражение с непознат противник рицарят е ранен от девица, която го уцелва със стрела. Друга девица, която го намира в окаяно състояние в гората, му обяснява, че няма да умре, но ще трябва да открие най-добрия рицар, защото единствено той може да го спаси. Прикованият на носилка разказва още как е бил отнесен до двора на крал Артур, защото е смятал, че именно там ще може да открие своя спасител. За негово съжаление крал Артур обяснява, че Говен, както и Ланселот отдавна не са се появявали и никой не знае нищо за странстванията им от няколко години. Въпреки това други Артурови рицари опитват да помогнат на прикования на носилка, но никой не успява да извади стрелата от крака му. Крал Артур го съветва да търси Ланселот, защото само той би могъл да помогне и да го спаси, тъй като именно той е най-добрият му рицар. След като чува разказа на прикования към носилката, Ланселот му предлага да опита да извади стрелата, но раненият категорично отказва, защото е в неведение за самоличността на своя спътник. Впоследствие пострадалият рицар разбира, че е пропуснал шанса си и се налага да тръгне да търси Ланселот (*Lancelot en prose* 1980a: 65–73). Този забавен епизод поражда нови епизоди, които ретроспективно напомнят историята на прикования рицар. Той се лута по пътищата в търсене на Ланселот, но постоянно се разминава с най-добрия Артуров рицар. Девица или някой рицар само го осведомяват как да разпознае Ланселот или къде да го открие (*Lancelot en prose* 1980a: 81–82; 145–146). Лутанията на прикования към носилка рицар напълно се вписват в контекста на тази част от романа „Ланселот в проза“, защото Говен, Ланселот и други Артурови рицари също се търсят един друг в странстванията си,

понякога се разминават или не се разпознават, но в крайна сметка се събират при двора на крал Артур. Освен това става известно, че се е родил Галаад, който ще успее да довърши търсенето на Граала. Името на Галаад все още не се споменава, но в текста е обявено, че той е син на най-добрия Артуров рицар и на дъщерята на Краля Рибар, прославил се като най-красивата девойка на света (*Lancelot en prose* 1980a: 139–140). Епизодите, в които отново се появява лутацият се прикован на носилка рицар, са преплетени с други епизоди, разкриващи лутанията и странстванията на Артуровите рицари. При ретроспективните повторения на епизода с приковаването на носилка на ранения рицар не само се напомня кой е най-добрият Артуров рицар. Повторенията създават напрежение и очакване на развързка, която така и не се случва, а серийната поява на прикования рицар наподобява серийността в приключенията на останалите рицари, които се лутат и също не могат да се открият. Славата на Ланселот обаче се носи като ехо при всички ретроспективни повторения на епизода с прикования рицар. Функцията им се усложнява, защото анонимните автори на романа подчертават качествата на Ланселот, но същевременно целят ефекта на контраст, който ще последва в последната част от романа „Ланселот в проза“. Постепенно в текста на романа Ланселот вече не се споменава като най-добрия Артуров рицар, защото се обявява, че той ще е изместен от сина си. Това засенчване на Ланселот от Галаад обаче все още не се случва в романа „Ланселот в проза“. Колкото до прикования на носилка рицар, той в крайна сметка при четвъртата си поява в текста най-после е спасен от Ланселот (*Lancelot en prose* 1980a: 180–181).

Последният пример, който може да се даде като илюстрация на вътрешнотекстуални ретроспективни повторения в „Ланселот в проза“, активиращи повествователната памет на текста, е свързан с друг главен герой на романа, а именно крал Артур.

След като войната между Клаудас и Бан дьо Беноик приключва, крал Артур, който не се намесва и не подкрепя своите васали, е подложен на критика. В тези епизоди към същността на Артур се добавя традиционния мотив за неговата греховност, имаща множество последствия в кралство Логр. Само две ретроспективни повторения, свързани с войната на Клаудас и гибелта на няколко васали на крал Артур, могат да бъдат дадени като примери за друго активиране на повествователната памет на текста в романа „Ланселот в проза“.

Първоначално крал Артур е укорен за отношението му към беззащитните прогонени владетелки Елен, майка на Ланселот, и Евен, майка на братовчедите му Лионел и Боор. Двете вдовици и бивши владетелки са приютени от монаси, защото са принудени да се спасят, като се оттеглят от светския живот. Обаче дълго време те остават в неведение относно съдбата на синовете си. Монах ги успокоява, че децата им са живи, след това се отправя към двора на крал Артур. Когато се изправя пред краля, монахът сурово порицава Артур, че не е защитил верните си васали Бан дьо Беноик и Боор дьо Гон, загинали във войната срещу Клаудас (*Lancelot en prose* 1980c: 90 – 101).

След много страници второто ретроспективно повторение, отнасящо се до войната на Клаудас и смъртта на Бан дьо Беноик, както и на много верни поданици на крал Артур, отново връща назад събитията, за да ги напомни, но и за да подчертае недостатъците на краля. Благородник укорява крал Артур за вината му, породена от бездействие, както и за греха му, свързан с това, че не е защитил поданиците си. След това някогашният рицар изброява и други грехове на краля. Артур трябва да се изповяда и да последва съветите, дадени му относно неговото отношение към всички поданици, смиреннието му и неговата щедрост (*Lancelot en prose* 1982: 12–16).

Всъщност в текста на романа „Ланселот в проза“ Артур още няколко пъти доказва своята греховност, но чрез действия, които нямат нищо общо с войната на Клаудас.

При ретроспективните повторения на войната с Клаудас не само се въвежда топосът за греховността на крал Артур, но същевременно се напомнят епичните събития от детството на Ланселот, който заедно с родителите си е пострадал в тази война. Драматичната съдба на Ланселот още от времето на детството му е охарактеризирана като изключително трудна и само Феята на водите, т.е. вълшебството, успява да го спаси.

Няколко интратекстуални повторения, характеризиращи се с интертекстуалност

В процеса на създаване на цикъла от романи в проза „Ланселот-Граал“ анонимните автори са напълно ориентирани и вмъкват съвсем целенасочено в различните романи познати за аудиторията мотиви, герои, сюжети или множество топоси. Повторенията, които те често използват като похват, свързват различните романи от цикъла чрез интертекстуални връзки, референции или преразказ на известни от традицията епизоди, както и на цели пасажии от предишни текстове. Интертекстуалните повторения и трансформации на познати вече мотиви, герои и епизоди от цикъла „Вулгата“ са интересно анализирани от различни медиевисти⁶. В рамките на кратка статия не е възможно да се проанализират всички интертекстуални референции и повторения в „Ланселот в проза“, защото те всъщност активират не само повествователната памет в самия текст, но и в текста на целия цикъл „Вулгата“. Освен това някои повторения, като основната част от романа в стихове на Кретиен дьо Троя „Ланселот, Рицаря на каруцата“, не само са вмъкнати в текста на „Ланселот в проза“, но са трансформирани и носят съвсем друг смисъл. Обаче при повторението на този известен вече сюжет се осъществява както преход от стиха към прозата при написването на артуровски текст през XIII век, така и се съхранява, но видоизменя на семантично ниво романната традиция. Особено интересна е функцията на други интертекстуални повторения, които имат значение на композиционно ниво, както и при циклизацията на френските артуровски романи в проза от XIII век. Всъщност става дума за повтарящи се предсказания на бъдещи събития, както и за неколккратно споменати пророчества на магьосника Мерлин. Обикновено загатнатите бъдещи събития или тези, които са свързани с пророчествата на Мерлин, само се споменават многократно, но предстои те да бъдат разказани в другите части на цикъла „Ланселот-Граал“.

В романа „Ланселот в проза“ интертекстуалните референции или повторения са обикновено свързани с източниците на цикъла „Вулгата“. Връщането назад към по-стари текстове от XII век характеризира преоткритите сюжети, герои или мотиви чрез напълно традиционни и същевременно ретроспективни повторения, защото появата им в „Ланселот в проза“ реактивира повествователната памет, но в много по-широк интертекстуален контекст. Често свързани със смислови трансформации, тези повторения освен ретроспективни в редица случаи се оказват и проспективни, защото загатват или обявяват познати на аудиторията бъдещи събития, които впоследствие са разказани в следващите романи от цикъла „Ланселот-Граал“.

Основната функция на подобни повторения е да се провокират напрежение и очакване на бъдещи събития. Същевременно не по-малко значима е структуроопределящата функция на тези повторения, защото те предначертavat от композиционна гледна точка появата на нова събитийност, която ще се впише в рамките на целия цикъл.

Следващите примери са интересни като илюстрация на вътрешнотекстуални повторения, като някои от тях имат интертекстуален произход и по този начин обикновено неколккратно или многократно активират повествователната памет в самия роман „Ланселот в проза“ и в целия цикъл „Вулгата“.

Мордрет е известен в романа „Ланселот в проза“ като племенник на крал Артур и брат на Говен. Той се проявява обичайно като достоен и смел рицар. Обаче славата му е опетнена от кръвосмешението в неговия произход, което е нов мотив в сравнение с източниците на цикъла „Ланселот-Граал“⁷. Веднъж, съпроводен от Ланселот, той среща по своя път отшелник, който му

⁶ Вж. напр. изследванията на Доминик Буте (Boutet 1992), Мирей Сеги (Séguy 2001), Жан-Ръоне Валет (Valette 2008). Сред по-новите изследвания на френските артуровски текстове в проза от XIII век особен интерес представляват анализите на Патрик Моран, който обръща внимание на интертекстуалността и процеса на циклизация в светлината на рецептивната естетика. (Moran 2011; Moran 2014)

⁷ Всъщност Мордрет много напомня на традиционния герой Модред, познат от „История на британските крале“, написана в латинска проза през 1138 г. от Галфрид от Монмут. През 1155 г. на старофренски език се появява адаптацията в стихове на този текст, „Роман за Брут“, създадена от Вас, който също споменава Модред. Модред в тези текстове е племенник на крал Артур и узурпатор на властта му, който, след като го предава, води битка срещу Артур, но понася поражение, а раненият крал Артур се оттегля на остров Авалон.

известява, че ще убие баща си и ще причини много злини на рицарите от Кръглата маса, както и че ще бъде убит от баща си. След тези разяснения отшелникът жестоко е погубен от Мордрет, който заявява, че баща му отдавна е мъртъв. Ланселот става свидетел на убийството на отшелника и укорява Мордрет. Едва впоследствие Ланселот разбира причината за гибелта на отшелника, тъй като в ръцете му скришом намира и прочита писмо. В него отшелникът обявява, че Мордрет е плод на инцестуална връзка между Артур и неговата сестра, съпруга на Лот Д'Оркани. Отшелникът прави в писмото предсказания не само за собствената си смърт, но и за кончината на крал Артур, както и на Мордрет, които ще се противопоставят един на друг, а това ще доведе и до гибелта на Артуровото кралство (*Lancelot en prose* 1980a: 218–223).

След много страници Ланселот разкрива част от тези предсказания пред кралица Гениевра, като ѝ спестява само факта за инцестуалния произход на Мордрет (*Lancelot en prose* 1980b: 60–61).

Повторението на предсказанията на отшелника е, от една страна, вътрешнотекстуално и активира повествователната памет на текста в романа „Ланселот в проза“. От друга страна, това повторение е ретроспективно и интертекстуално, защото напомня историята на Модред от текстовете на Галфрид от Монмут и Вас. Но същевременно това повторение е проспективно и интертекстуално, защото се свързва не само с бъдещи събития, но и с друг роман от цикъла „Вулгата“, а именно „Смъртта на крал Артур“. Чрез това повторение се създава и напрежение, което предизвиква у аудиторията очакване на бъдещи развръзки, но всъщност те ще бъдат описани в друг текст, който предстои да бъде създаден.

За разлика от Мордрет, който се свързва по-скоро с гибелта на Артур и неговото кралство, фигурата на магьосника Мерлин традиционно се появява в текстовете, които описват раждането на Артур⁸, детството му и неговото властване.

Споменаването на Мерлин в „Ланселот в проза“ не е случайно. Превърнал се в митичен герой още през XII век, Мерлин не се появява в текста на романа, за да се включи в повествованието с някакви действия. Обаче мъдростта и магическите му способности са добре известни на героите в „Ланселот в проза“. Именно затова всичко някога написано или казано в пророческите слова на Мерлин се смята за гаранция на достоверността на бъдещи събития, които предстои да се случат. Повторенията на името на Мерлин и неговите пророчества в текста на „Ланселот в проза“ са, от една страна, вътрешнотекстуални. Но те са и интертекстуални, защото ретроспективно напомнят за източниците на цикъла „Вулгата“, т.е. за предишни текстове, в които Мерлин е сред главните герои. Тези повторения са интертекстуални и защото имат проспективно значение, загатвайки бъдещи събития, които ще бъдат разказани в следващите части на цикъла „Ланселот-Граал“.

Например всеведущият прорицател Мерлин се споменава неколккратно по повод загадъчните сънища на Галеот, които трябва да бъдат разгадани от десетина мъдреци (*Lancelot en prose* 1978a: 52–57). Името и пророчествата на Мерлин са вмъкнати сред разясненията на духовниците, защото именно те разкриват бъдещето на Галеот. Обаче от гледна точка на повествователната памет на артуровския текст в проза споменаванията на Мерлин и пророчествата му са твърде интересни, тъй като тези фрагменти притежават някои особености. Едно от пророчествата на Мерлин представлява вътрешнотекстуално и ретроспективно повторение, защото напомня събитията от детството на Ланселот, за да подчертае злочестата съдба на героя и неговите родители. Оказва се, че самият Мерлин е предрекъл по загадъчен, но красноречив начин, без да назовава имена, славата и качества на един от най-добрите Артурови рицари Ланселот (*Lancelot en prose* 1978a: 55–56). Ако в този епизод се активира паметта на текста в „Ланселот в проза“, то друго ретроспективно повторение (*Lancelot en prose* 1978a: 300), вмъкнато в романа след много страници, се свързва с магьосничеството на Мерлин, допринесло за безчестното зачатие⁹ на Артур, като в този случай се активира повествователната памет в целия цикъл „Вулгата“ и дори в текстове извън него.

⁸ В „История на британските крале“ на Галфрид от Монмут се описва как Мерлин помага с измама при зачатията на Артур. Вас също повтаря този мотив в адаптацията си „Роман за Брут“. В „Мерлин в проза“ на Робер дьо Борон, появил се около 1230–1235 г., т.е. след „Ланселот в проза“, Мерлин не само има магическа намеса в зачатията на Артур. Робер дьо Борон променя този мотив и описва Артур вече като извънбрачно дете, отхвърлено от своите родители.

⁹ Вж. бел. 8

Пророчествата на Мерлин, споменати докато Ланселот е в страната Сорелоа, чийто владетел е Галеот, не са свързани само със сънищата на Галеот или неговото бъдеще. Отново според споменатите в текста пророчества на Мерлин не се назовават точни имена. Обаче мъдреците, които просветляват съдбата на Галеот, твърдят, че според Мерлин ще се появят един след друг двама рицари. Подразбира се, че първият от тях е Ланселот, но той няма да е най-добрият Артуров рицар, затова няма да успее да заеме опасното празно място на Кръглата маса и впоследствие не ще бъде способен да довърши приключението с Граала и приключенията в Британия. Според Мерлин друг рицар, по-достоеен, неопетнен от прегрешенията на плътта, напълно девствен и необвързан, за разлика от Ланселот, с любов към жена, ще извърши тези подвизи (*Lancelot en prose* 1978a: 52–53). В този случай пророчествата на Мерлин ретроспективно повтарят вече познатия мотив за Граала, споменат преди множество страници, в самото начало на „Ланселот в проза“ (*Lancelot en prose* 1980c: 306). Това повторение не само активира повествователната памет на текста. От друга страна, пророчествата на Мерлин са насочени към бъдещи събития и по-точно към появата на Галаад, въпреки че той все още не е назван от магьосника. Галаад след много страници е споменат по име, той даже се появява в края на „Ланселот в проза“, но всъщност е главен герой на следващия роман от цикъла „Вулгата“, „Гърсенето на Светия Граал“. В случая пророчествата на Мерлин генерират множество повторения, които ще противопоставят чрез пълен контраст Ланселот и неговия син Галаад. Същевременно тези пророчества имат структуроопределяща функция, защото повествованието в проза по своеобразен начин се свързва не само с миналото чрез фигурата на Мерлин. Проспективните повторения на пророчествата на магьосника¹⁰ организират по специфичен начин бъдещите събития в рамките на романа „Ланселот в проза“, както и в контекста на цикъла „Вулгата“.

Повторението като традиционен похват се използва навсякъде в средновековната словесност. В романа „Ланселот в проза“ вътрешнотекстуалните повторения са не само начин за активиране на повествователната памет на артуровския текст в проза. Анонимните автори на романа изкусно владеят множество повествователни техники. Прилагайки този похват, те успяват да свържат текста на романа с предишни или следващи текстове. Същевременно чрез повторенията те задържат будно вниманието на аудиторията, успяват да структурират особено дълъг текст, както и да въвеждат постоянно нови значения и различни топоси. Оригиналността на анонимните автори, които ловко преплитат и подреждат безброй епизоди, впечатлява много средновековната аудитория. Текстове от цикъла „Вулгата“, както и всички артуровски текстове са известни с това, че имат най-вече развлекателен характер и са особено популярни в средновековните аристократични среди. Особено забавно е, че дори образованите представители на средновековното общество, а именно духовниците, не са били безразлични към артуровските романи и дори са били иронизирани¹¹, че понякога се интересуват повече от несъществуващия крал Артур, вместо да се вълнуват от Бог.

БИБЛИОГРАФИЯ

Baumgartner 1987: Baumgartner, E. *Les techniques narratives dans le roman en prose // The Legacy of Chrétien de Troyes* edited by Norris J. Lacy, Douglas Kelly and Keith Busby, 1 vol., Amsterdam, Rodopi, 1987, 167–190.

Baumgartner 1994: Baumgartner, E. *Robert de Boron et l'imaginaire du livre du Graal. // De l'histoire de Troie au livre du Graal. Le temps, le récit (XII–XIII siècles)*, Orléans, Paradigme, 1994, 487–496.

Boutet 1992: Boutet, D. *Charlemagne et Arthur ou le roi imaginaire*, Paris-Genève, Champion-Slatkine, 1992.

¹⁰ Структуроопределяща по отношение на повествованието в „Ланселот в проза“ е функцията и на пророчеството на Мерлин, споменато в епизода с двете надгробни плочи (*Lancelot en prose* 1978b: 32). Този епизод е част от преразказания, но и променен сюжет на романа на Кретиен дьо Троа „Ланселот, Рицаря на каруцата“.

¹¹ Вж. напр. в статията на Патрик Моран (Moran 2011: 171) анекдота, който Цезарий от Хайстербах вмъква в своя „Диалог за чудесата“ (1219–1223) по повод въодушевлението на аудитория от духовници при споменаването на крал Артур.

- Lancelot, Roman en prose du XIII siècle 1978–1983:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1978–1983, 9 vol.
- Lancelot en prose 1978a:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1978, t. I.
- Lancelot en prose 1978b:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1978, t. II.
- Lancelot en prose 1979:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1979, t. IV.
- Lancelot en prose 1980a:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1980, t. V.
- Lancelot en prose 1980b:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1980, t. VI.
- Lancelot en prose 1980c:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1980, t. VII.
- Lancelot en prose 1982:** *Lancelot, Roman en prose du XIII siècle*, Ed. Alexandre Micha, Paris – Genève, Droz, 1982, t. VIII.
- Leupin 1979:** Leupin, A. *Narrateurs et scripteurs dans la Vulgate arthurienne. // Diagraphie*, № 20, septembre, 1979, p. 83–109.
- Moran 2011:** Moran, P. *Cycles, séries et écriture épisodique : l'exemple du Moyen Age // Fictions populaires*. Études réunies par Nicolas Cremona, Bernard Gendrel et Patrick Moran, Paris, Classiques Garnier, 2011, p. 163–173.
- Moran 2014:** Moran, P. *Lectures cycliques. Le réseau inter-romanesque dans les cycles du Graal du XIII siècle*, Paris, Champion, 2014.
- Poirion 1981:** Poirion, D. *Écriture et réécriture au Moyen Age // Littérature*, № 41, février, 1981, p. 109–118.
- Poirion 1994:** Poirion, D. *Écriture poétique et composition romanesque*, Orléans, Paradigme, 1994.
- Séguy 2001:** Séguy, M. *Les romans du Graal ou le signe imaginé*, Paris, Champion, 2001.
- Valette 1998:** Valette, J.-R. *La poétique du merveilleux dans le «Lancelot en prose»*, Paris, Champion, 1998.
- Valette 2008:** *La pensée du Graal. Fiction littéraire et théologie (XII–XIII siècle)*, Paris, Champion, 2008.
- Vinaver 1970:** Vinaver, E. *A la recherche d'une poétique médiévale*, Paris, Nizet, 1970.
- Zumthor 1972:** Zumthor, P. *Essai de poétique médiévale*, Paris, Seuil, 1972.
- Zumthor 1975:** Zumthor, P. *Langue, texte, énigme*, Paris, Seuil, 1975.